

تحلیل و بررسی نماد مار در طراحی لباس ویژه جشن فارغ التحصیلی دانشجویان دانشگاه های علوم پزشکی

فاطمه آقاجانی^۱ | جواد نوری^۱ | مهرا نوری^۲

چکیده

با توجه به کاربرد وسیع نقش مار در نشانه‌های پزشکی، پژوهش حاضر به مطالعه ریشه‌های اسطوره‌ای مار به عنوان نماد پزشکی در لباس جشن فارغ التحصیلی می‌پردازد.

این مقاله با روش توصیفی و شیوه گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای در پی پاسخ به این سوالات می‌باشد: الف) ریشه اسطوره‌ای کاربرد مار به عنوان نماد پزشکی چیست؟ ب) آیا نشانه‌های پزشکی ایرانی از نماد جهانی مار بهره گرفتند؟ نتایج نشان داد، شکل مار به عنوان نماد پزشکی به اسطوره آسکلپیوس برمی‌گردد. آسکلپیوس خدای طبیب در یونان باستان بود و این تصور وجود داشت که وی با کمک مارها بیماران را شفا می‌دهد. از این رو عصای آسکلپیوس که ماری بر گرد آن پیچیده، نماد پزشکی شد. همچنین بررسی‌ها نشان داد، طراحان ایرانی به نماد جهانی مار توجه داشتند و در طراحی اکثر نشانه‌های پزشکی آن را به کار بردند.

امروزه کهن‌الگوی مار در بخش وسیعی از نشانه‌های مرتبط با حرفه پزشکی و سلامت به کار رفته است. این نقش به شکل یک یا دو مار است که بر گرد عصا و یا جام حلقه زده‌اند.

با بررسی المان‌ها و سمبل‌های رشته‌های پزشکی و تحلیل رنگ‌های غالب این حوزه، لباس مناسب و ویژه جشن طراحی و تولید خواهد شد. در این پژوهش از رنگ‌های سبز تیره، قرمز، طلایی و نقره‌ای از نقوش سنتی ایران زمین در جلای لباس و همچنین از المان مار بعنوان سمبل پزشکی در طراحی کلاه و شال این پوشش استفاده شده است.

۲- نماد مار

نمادها عمری به درازای تاریخ دارند. یکی از نمادهای مهم که معرف حرفه پزشکی، دارو و درمان است، نماد کادوسه است.

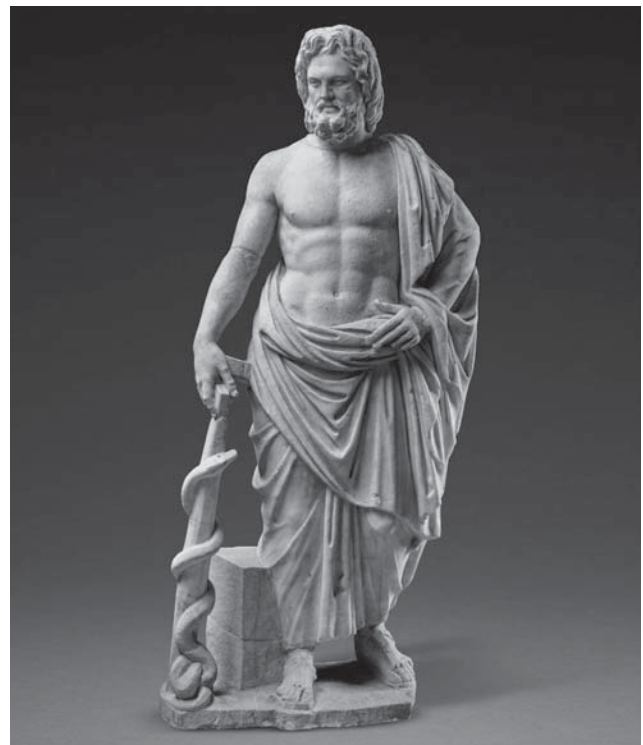
این نماد پزشکی، در اصطلاح تصویر دو مار است که به دور یک محور عصا یا به شکل باز گشاده بالی به صورت قائم پیچیده‌اند.

این حیوان نماد جاودانگی و نامیرایی است، چراکه هم چون خط نه شروعی دارد و نه پایانی و احساس می‌شود که در دوسو و دربی نهایت مادی ادامه دارد.

از نشانه‌های مار همان‌طور که اشاره شد نقش درمانگری و حیات بخشی آن است که این مفهوم به عنوان یک نماد جهانی امروزه تشکیل دهنده آرم سازمان نظام پزشکی است و بر سردر داروخانه‌های همه نقاط جهان نقش بسته است.

درواقع مار پزشک نیست اعتقاد بر این است که دو مار نشان از تعادل و تقارن دارد. یکی از مارها نماینده علوم تجربی و مار دیگر نشان از فضایل اخلاقی دارد که متخصصان علوم پزشکی بدان متعهد هستند.

برخی تنها به جنبه علمی فن پزشکی توجه داشته و برای جنبه اخلاق به عنوان لازمه درمان‌گری اهمیتی قائل نیستند. بنابراین تنها یک مار را به تصویر می‌کشند، چنان‌که در نماد سازمان جهانی بهداشت نیز چنین است.

۱- مقدمه

جشن فارغ التحصیلی یکی از زیباترین لحظات زندگی هر دانشجو در هر مقطع تحصیلی می‌باشد که به مشابه همه مراسم‌ها، لباس خاص خود را دارد. این لباس در تمام دنیا عبا مانند بوده که ریشه در نوع پوشش ابوعلی سینا دانشمند و عارف بزرگ ایرانی دارد. عبایی که غالباً مشکی بوده و از کلاهی چهار گوش به همراه بندینک استفاده می‌شده است. مار نیز یکی از قدیمی‌ترین و شایع‌ترین نمادهای اسطوره‌ای است که تقریباً در همه فرهنگ‌های باستانی به گونه‌های مختلف تجلی پیدا کرده است.

تصویر ۲ نمونه طراحی لباس جشن فارغ التحصیلی با الهام از نقش مار

تصویر ۱ نمونه اتوهای اولیه طراحی لباس جشن فارغ التحصیلی

در بیشتر این نقش‌ها تمایل انسان به مار دیده می‌شود. یک مهر جالب توجه که اکنون در موزه ایران باستان نگهداری می‌شود و متعلق به هزاره چهارم ق.م. است، مهری بیضوی است که بر روی آن تصویرماری به صورت برجسته حک شده است.

به طور مسلم این نقش در میان اقوام ساکن شوش از تقدس خاصی برخوردار است. زندگی مار در زیر خاک و گورستان‌ها او را از نظر مردمان کهن موجودی حافظ خاک و هرن آن چه زیر خاک است جلوه گرمی ساخت.

آن‌ها مار را به نوعی نگهبان عالم مردگان یا پیام‌آور بین این دنیا و آن دنیا می‌دانستند. اگر چه باورهای مربوط به شوکت و قدرت مار در اواخر عصر هخامنشی از بین می‌رود تا آن‌جا که در آثار مکتوب دوره ساسانی آن را جزیی از جانوران اهریمنی (خرفستران) می‌شمارد و کشتن آن را ترغیب می‌کنند.

قابل ذکر است که تحول معنایی و تغییر نگرش به یک موجود یا یک شخصیت در اثر تاثیر و تاثر ادیان و فرهنگ‌ها در بین ملل امری طبیعی است، چنان که این امر در ایران، درباره شخصیت‌های اساطیری و ایزدان و نمادهای دیگر نیز دیده می‌شود. به عنوان مثال گشتاسب شخصیت اسطوره‌ای، در اوستا مقدس و پارسا توصیف شده است. در حالی که چهره این شخصیت در شاهنامه با آن چه در اوستاست، ناسازگار است.

در حماسه فردوسی گشتاسب شاهی ستمگر، خودکامه و حریص است، وی به افتخاراتی که نصیب فرزندش شده، رشک می‌برد و او را به جنگ با رستم گسیل می‌کند که عاقبت نیز اسفندیار اهورایی کشته می‌شود.

با این تفصیل دور از ذهن نمی‌نماید که مار هم در سیر تاریخ از زمره خرفستران درآمده و به نماد دارو و درمان تبدیل شود.

کادوسه یا تصویر دو مار در که به یک محور قائم به دور هم پیچ خورده اند نشان دهنده تعادل و تقارن می‌باشد. یکی از مارها بیانگر علوم طبیعی و تجربی می‌باشد و دیگری بیانگر فضیلت و نیروی معنوی می‌باشد.

در افسانه‌های کهن یونان باستان مار نماد تندرستی بوده است. در زمانی که بیماری طاعون در شهر رم افزایش یافت، حیوانی که باعث نجات افراد شد مار بود.

۳- رنگ در پزشکی

رنگ همواره یکی از چالش‌های اساسی در مراکز بهداشتی و درمانی بوده است و از رنگ‌های خاص در بخش‌های مختلف بیمارستانی و لباس بیمارستان استفاده می‌شود.

مهم‌ترین عنصر نماد پزشکی یعنی مار در آیین میترائیسم جایگاه ویژه‌ای دارد، این عنصر و حتی خود عصای کادوسه در اساطیر ایران باستان و در آیین میترا دیده می‌شود.

نفوذ باورهای مهری ایران زمین در یونان باستان بود که موجب شد تا اسکلیپوس، ایزد پزشکی و درمان در اسطوره‌های یونان باستان برای این که فرمانروایی خود را در گستره دارو و درمان بر زمین همواره حفظ کند، چوب‌دست مهری را که ماری بر آن تابیده است، در دست گرفت، وی فرزند آپلون (خدای هنر) بوده، انسان‌های بیمار را درمان می‌کرد و به جرم زنده کردن مرده توسط زئوس (بزرگ خاندان خدایان) به قتل رسید.

عالمت او عصایی است که دوران ماری حلقه زده است. همین عصاست که بعدها به نماد کادوسه، نشان دارو و درمان جهانی انجامید. پس با تامل روشن می‌شود نماد دارو (کادوسه) که آن را برگرفته از عصای اسکلیپوس می‌دانند نیز ترکیبی از چند نماد آیین میترائیسم هم چون مار (به نشانه زمین بارور و زندگی زا)، جام (به نشانه خون یا شراب مقدس یا آب سرچشمه زندگی)، بال (به نشانه حرکت زندگی) و چوب‌دست مهری به نشانه فرمانروایی زندگی بر زمین که در طرح جایگزین پیکر انسانی و جام نیز شده است، بن‌مایه‌ای ایرانی دارد که با گسترش آیین میترایی در روم و یونان و رسوخ آن در مسیحیت از سوی دیگر ملت‌ها نیز پذیرفته شده است.

توجه به مار و وجوه چندگانه آن از موارد قابل توجه اساطیر است. مار نماد بی وفایی، پلیدی، تجدید حیات، حيله گری، خیانت، دوجنسی بودن (هم نروهم ماده بودن، شیطان و نیروهای متضاد می‌باشد).

در نقش‌های به جای مانده بر روی سفالینه‌های باستانی (حدود ۵۰۰۰ تا ۲۰۰۰ سال پ.م) که در سراسر ایران یافت می‌شود، مارها از تقدس برخوردار بوده‌اند، در این نقش‌ها، مار در کنار آب، زمین، خورشید، رودها و کوه‌ها نه فقط یک حیوان مودی و اهریمنی نیست، بلکه نشانه‌ای است از حیات و زندگی و شکوه و اقتدار.

اگرچه اعتقاد به تقدس مار در اغلب تمدن‌های جهان از بین النهرین، مصر، هند، چین و روم تا آفریقا و آمریکا دیده می‌شود، لیکن سابقه آن در ایران بیشتر از دیگر مناطق جهان است.

اولین نمادهای تقدس مار در نقش‌ها و تندیس‌های به جامانده از تمدن ایلامیان دیده می‌شود. از زمان‌های قدیم نقش مایه مار که به دور درخت زندگی پیچیده، در ایلام ظاهر شده است و در واقع نماد باروری ایلامی، دو مار هستند.

در نهایت لباس فرم فارغ التحصیلی با الهام از نماد مار طراحی می‌باشد.

۵. نتیجه گیری

پژوهش حاضر به مطالعه ریشه های اسطوره ای مار به عنوان نماد پزشکی در لباس جشن فارغ التحصیلی می‌پردازد.

نتایج تحقیق نشان داد که شکل مار به عنوان نماد پزشکی به اسطوره آسکلپیوس برمی‌گردد.

آسکلپیوس خدای طبیب در یونان باستان بود و این تصور وجود داشت که وی با کمک مارها بیماران را شفا می‌بخشید. از این رو عصای آسکلپیوس که ماری بر گرد آن پیچیده، نماد پزشکی شده است.

نقش دیگری که به شکل ماری است که از پایه جامی بالا می‌رود، نماد حرفه داروسازی شده است و به دیگر افسانه یونانی، هایجیا دختر آسکلپیوس برمی‌گردد. کادوکبوس که نشان هرمس است به شکل دو مار به هم پیچیده بر گرد یک عصای بالدار می‌باشد.

همچنین بررسی ها نشان داد که طراحان ایرانی به نماد جهانی مار توجه داشتند و در طراحی اکثر نشانه‌های پزشکی آن را به کار بردند.

در طراحی لباس، علاوه بر توجه به مفاهیم بنیادین لباس فارغ التحصیلی که ریشه در نوع پوشش بوعلی سینا دانشمند بزرگ ایرانی دارد و با به کار بردن رنگ‌هایی چون نقره‌ای، طلایی، سبز یشمی، قرمز تیره، به مفاهیمی چون علم و دانش، ثروت و آرامش و قدرتمندی و جاودانگی، که نماد مار به عنوان نماد پزشکی ترکیب نموده و در نهایت از ترکیب این باورها و دانایی، مفاهیم معنوی را وارد لباس فاخر فارغ التحصیلی نموده ایم.

باشد تا بتوانیم با توجه به فرهنگ و هویت ایرانی و ارزش‌های دینی ایران عزیزمان و توسعه فرهنگ بهره برداری در حوزه طراحی لباس به ارزش‌های والایی دست یابیم.

پی‌نوشت:

۱- دانشکده مهندسی نساجی و پوشاک، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قائم‌شهر

۲- دانشجوی دکتری تخصصی تغذیه بالینی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز

مراکز خدمات درمانی به عنوان اصلی ترین مرکز امور بهداشت و درمان در جامعه به حساب می‌آیند. همانطور که علم پزشکی به طور فزاینده‌ای به سمت مبتنی بر شواهد پزشکی که در آن گزینه های درمانی براساس تحقیقات انتخاب می‌شوند، طراحی مراکز بهداشتی و درمانی و رنگ مورد استفاده در طراحی لباس برای این مراکز نیز به واسطه پژوهش های علمی که درباره ارتباط محیط فیزیکی بیمارستان با بیماران و عملکرد کارکنان است، هدایت و به سمت طراحی مبتنی بر شواهد حرکت می‌کند.

در مطالعه ای که توسط پتروویچ و همکاران به بررسی بیماران مبتلا به اختلالات روانشناختی انجام شد مشخص شد که این بیماران برای پرستارانی که لباس سفید نپوشیده اند و از لباس های رنگی استفاده می‌کردند احترام بیشتری می‌گذاشتند

۴- طراحی لباس براساس المان های پزشکی

خطوط یکی از مهم ترین و اساسی ترین ابزار طراحی لباس برای به دست آوردن مدل های متنوع و ایده آل هستند

آنچه ما به عنوان طرح و مدل لباس مشاهده می‌کنیم، در واقع مجموعه ای است از خطوط، انواع برش‌ها، طرح‌ها و مدل‌ها، یقه‌ها، آستین‌ها، پنس‌ها و لبه‌های دامن. ویژگی‌ها و حالات خطوط و نیروی آنها، اندام‌ها را به گونه‌ای دیگر نمایان می‌سازند.

به طور کلی در طراحی‌های انجام گرفته سعی شده در ابتدا و مهمترین اصل باتوجه به اصول روانشناختی آنها و تنوع در طرح پارچه، و به روز بودن، مطابق با معیارهای جامعه و در نهایت سادگی استوار باشد

با توجه به رنگ‌های سبز و قرمز و نقوش سنتی ایران زمین در طراحی لباس استفاده شده است. همچنین از المان مار بعنوان سمبل پزشکی در طراحی کلاه و شال فارغ التحصیلان طراحی شده است.

در این پژوهش پیشنهاد می‌شود تا با استفاده از پارچه ساتن و چاپ سیلک اسکرین برای طراحی پارچه لباس فارغ التحصیلی مورد استفاده قرار گیرد.

از رنگ‌های سبز تیره، قرمز تیره، نقره‌ای و طلایی برای نقوش روی لباس استفاده شده است.

رنگ سبز تیره نماد اشرافیت، تمول مالی و قدرتمندی که به سبز اتاق عملی هم معروف است. از جمله رنگ‌های محبوب پزشکان است و به بیمار قدرت و تسلط پزشک را تلقین می‌کند.

* رنگ قرمز تیره: حسی از بزرگی و قدرت اجتماعی و همچنین نماد عشق و خون، دوست داشتن و جاودانگی است.

* رنگ نقره‌ای: نماد ثروت، هوش، دانش، بلوغ، فن‌آوری، قدرت زنانه و آینده نگری می‌باشد.

* رنگ طلایی: نماد دانش، موفقیت، پیروزی، ثروت، اعتبار، عقل و شعور، قدرت مردانه، مهربانی و سخاوت می‌باشد.

به طور کلی در طراحی‌های انجام گرفته، مهمترین اصل توجه به اصول اسلامی و با توجه به روانشناختی رنگ‌ها و طرح پارچه، و به روز بودن، مطابق با معیارهای جامعه و